

M. M. P. JAKI- TUN KATOLIKOEN...

BIGARRREN ZATIA

Serrera.- Ar ditzagun Españi'ko Gongoztzaiek batera egin duten aitopenenaren itzak orrialde oien ari lokarritzat. Ala bai diote jakitun katolikuen eredu erakusten digutelarik: "Bera dute erakuste eta eredu Españi'ko jakitun katoliku orok Españi'ar eta atzerritar idazleak irakurri ta aztertzen, naiz guziraiko irizpidez, naiz eztebaidatan goimaitasun eta egokitasun eundiko izaten. Gainera, sinismen osoarekiko ta Elizaren Irakaskintza'rekiko zintzotasun okerre-ragaitzaren jabe zan. Jarrai bekiote ikas-mifian jakitun katolikuak; irakaslekiko begirapen eta itzal agertzen, ikasleak; idazten eta irakaskintzan idazle ta irakasleak".

Beraz, bigarren zati onek atal oiek daramazke:

- I Españi'ar eta idazle arrotzen aztertze
- II Guziraiko irizpide
- III Egokitasun eta goimaitasun jabe, eztebaidatan.
- IV Sinismen eta Eliza'rekiko zintzotasun jabe
- V Ikas-mifaren jabe .
- VI Ikasle ta irakasleen eredu
- VII Biots-bera ta xalotasuna

I Idazle Españi'ar eta arrotzen aztertzele.

a) Españi'arren irakurle zalazkoa azal dezagun lenbizi, ontan ere jarraibide egoki ta bete-betea gertatu bai zan.

Aurrerakizun eta asmakari geienak atzerrian sortu oi izan diralako -edo nik ezin det zergatik ditekunik erabat konpreni- gaztel-idazle geientzuenak atzerrira dute beren joera. Alemani, Praintzi, Inghlaterra len eta orain Laterri El -kartu (EE.UU.) izan dira Españi'ko ikaslerik azkarrenak nolabaiteko sorginkeri ta lilluraz berenganatu dituzten errialdeak. Gar dezagun joera au bidezko ditekela, etxezkoz ondo baliaturik eta etxezko jakin-iturria agortu ondoren ba'lijoz. Ontan, orde, akatsa geientzat, noski. Bi-joa, adibidez, euskaldunen jokabidea ta beronen kaltea.

Garai batean Sorbona, Boloni, Tolosa, Alcalá, Salamanca ziran euskaldunen ikastetxe. Gaur ere Madril'en euskaldun asko, Salamanca eta Valladolid'en ere bai. Berdiñean iñondik baño geiago zijoazen Ikastetxe-nagusi oietara 1951'garren urtearte, agor-urriko "Arbor" en ageri danez. Emen bertan dio gañera, Euskal-Erria ditekela Españi'tik berrogeita amar urte oietan ikastera atzerrira semerik geiena bidali dituz errialdea. Len da orain ta beti, zer gerta da? Bai, zorioneko ikas-miña eragifnik joan ziran. Txalogarri ditugu, beraz, Baña tamala! erderaz erantzuten jakintz-iturritik eta gero etxeratzean euskarari muzif, erderazko arrilluz eraikitzen asitako jakin-jauregia bai'zeukaten beren buruetan eta euskerazkorik -etxekorik- etzetorkien neurri aietara.

Adibide au euskerari buruz izan dan arren, Españi'arekin onelakoxe zerbait gertatu izan da jakintza-gaieran: Españi'arrek etxezko irakaskintza

ta irakasle argieri muzifi egifik, atarira jo oi dute. Zer gertatuko? Etxetik al dueneraño osatu gabe dijoana beti bearrean gertatzen eta lenen datorkionari el du bear. Gertatu bide zitzaien au Españi'ar askori ta betor M.M. Pelayo'ren aitorra. "Zifausleen Kondaira"ren VII'garren aleko 370'tik 374"garren orrialdetan dokarkigu Julian Sanz del Rio'ren jokabidea. Nore ustez ari geranaren abe'ausgarri onena. Alemani'ra ikastera bidali zuten Gobernukoak; bai, Alemani'ko eleder eta pilosopia ikastera ta txantxetan ere "krausismu"-eraketa txepelaz maitemindu. Zergatik? Berez ezer antolatzeke gai ez izaki, osaturiko eraketa toki-aldatu zun Españi'ra zatirik-zati bere artan.

D. Fernando de Castro'ri buruz ere antzeke zerbaít dio liburu ta ale bereko 402-4 orrialdetan. Ikasketa buruzkorik egin gabe, zeero nastu Buda, Estoiku, Pulutarko, Kikero, Erasmo, Terento'ko Elizbatzar, Cano, Fenelon, Pascal, Montesquieu, Vico, Renan, Macaulay, Lecky, Hegel, Lessing, Tiberghien, Humbolt, Sanz del Rio irakurri omen zitun Castro onek ber-beraren aitorrez. Aitor' au, dio M.M. Pelayo'k, gizaldi artakoen irudi egokia, noski, ezereen begirapenik gabe eta itxu-itxuan zetorkiena irakurtzen zutela adierazteko. Begira ta geienak arrotzak dira aipaturiko idazleeetan.

Liburu bereko VI'garren alearen 266'garren orrialdetik aurrera Azkoiti'af Konde de Peñaflorida's mintzo dala ere, auxe bera erakusten digu: irakurri egin bear eta irakurtzen zutela beste oifarririk gabe. Pozikago, noski, atariko idazleak ba'lira. Ala izan geienik-bat aipaturiko iru oiek erabilliak.

Zer jokabide artu zun M.M.P.'k? Aren gaztealdiko lanak aipa ditzagun, berrietan bai dager

egokien. Gañera, gaztaroko jokabidea izanen degu gerokoaren oiharri. "Ciencia Española" ideki besterik ez degu bear Españi'af jakitun ororen barri izateko. Ez, orde, beste gabe, ba'zirala adierazteko; geientsunen aurrerapen eta erakusketa nagusiak berriitu ta aztertuz, baizik. Lena-go ere esan degunez, pilosopiari jaramon eta garrantzi aundiarena emanez, iru-pilosopi-eraketa nagusi azaltzen dizkigu: Vives'ena, zenbait eta zenbait gauzetan Kant'en aurretiko adierazteñ digularik. Lull'ena, asmorik onenez, bafia, 16-rokoan arrazoikeri galgarri gerta bear zutenen aintzindari. Suarez'ena, berriz, Españi'z landa garrantzirik aundiarena eman dioten irakaskintza.

Etxealdeko jakintzaz -beti ere nor beragandik gertuagoko ta nor beraren antzekoago izaki, askoz eraskorrago ta onuragarriago- etxealdeko jakintzaz, diot, oinbesteraño jabeturik ageri zaigun gazte azka' ua atzerritarren irakaskizunak aztertzeke, nai ta nai-ez, gaiago zan iñortxo baño Ingura dezaizkiogun naiz berazko gai izatez, ta naiz aberriko jakintzaz, -sakonki aztertu, ikasi, ta bereturik bai zeukan, gerokoaren oiharri- Fernando de Castro, Sanz del Rio ta Peñaflorida jakitun-ustekoak. Tarte ondorea gerta bear nai ta nai-ez arengandik oiengana.

"Ziñausleen Kondaira" begiztatu beste gabe ageri zaigu aren jokabidea. Ziñausleak aztertze-koan bakoitzari berea ematen dio -gero "guzirako irizpide" atalean areago dakusgunez- gezur, utsegite, oker, eta gaiztakeriaz gañera, egokitasun, irabazi ta agno onak ere erakutsiz. Areago ere bai. Ziñausle-irakaskintza bakoitzaren ondoren, beraien akatsen aurka mintza diran jakitunak azaltzen dizkigu, utsune ta egokitasun. Bijoaz adibidez: "Cortes de Cádiz" deritzaien ziñauslekeria aztertu bezain aguro, Frai Alvarado edo "Filósofo Rancio" erakusten digu. Torres Amat,

ajo Solorzano, Vélez, Hermosilla, ta Vidal, ber-
 rriz, Fernando VII'garrenaren aldiko ziñausleen
 aurka. Balmes ta Donoso Cortés, Kraustafen aitzit-
 tik.

Berebat "Ensayos de Critica filosófica/ko bi
 itzaldi goraipetuetan ere naiz Kant'en aintzinla-
 riak aztertzean, naiz Palaton'en usteak Españi'
 an zear aztertzean ditunean.

Zer diokegu, beraz? Etzuela Españi'af idazle
 ta jakitunik bazterrera utzi Españi'af izate u-
 tsagatik, oitura izan danez. Erri-esaera zarraren
 muiña zurgurki bete zula, baizik, mioke. Ama ez
 dala maite oi ederra dalako, ama dalako, baizik.
 Aberria, bigarren ama izaki, orixe bera egin zun
 M.M.P.'k: Aberria sutsu maite ta aberritarrak ere
 bai, aberri ta aberritaf ziralako lenago, eder
 eta goresgarri ziralako baiño. Maitasunaren joe-
 ra zuzen onek bultza zion ain benaz maite zuena-
 ren eder, apaiñ, eta aberastasunak azaltzera. Jo-
 kabide zugarra egiz, seme ama-maitalearenaren
 antzera. Gaurko eta betiko Españi'af orok jarrai
 bear lioteke Gongotzaian esanera ta jokabide egi-
 egiz burutsu dalako. Ark, beste ainbat gaietan e-
 zetik, ontan ere ideki zun bidea.

b) Jakitun arrotzen aztertzealle

Ba'ote zun atzerritarren ikuskizunik biziro a-
 bertzale azaldu degun M.M. Pelayo'k? Bai ta ez
 gutxi, gero. Ala diote Gongotzañak. Azal dezagun
 leburtxo bederen.

Etzan aldiz egokitu oi diran, aberzale itsueta-
 koa. Inola ere ezin Marzelino'ren argi ta azkar-
 tasunik ortaraino alderditu ta okertu. Erakutsi
 degunez etxekoz ondo jantzirik zegon eta, beraz,
 jakin zezaken atarikoetaz zer aukeratu ta gai
 zan azterketa ori egiteko. Edozein jakin-lanetan
 jalkitzen dizkigu zenbat eta zenbat jakitun eta

idazle arrotzen izenak, naiz iritziak. Nik irakurri dizkiodanetan Parmenides eta Heraklito etzaizkit egokitu ezagunenetatik. Oiek ezik, aipatzen ez duenik bai ote diteke, gero, pilosopuetan? Amaikatxo ez-ezagunen berri ikasi arazi dit. Au Españi'koetas mintzo dalarik eta soilik Españi'arekin antz dutenak aipatuz. Zer dioket "Ederrizki-kondaira"ri buruz, emen gaie-rik bat arrotzak aztertzen bai ditu lanegoen-gandik bere egunekoenganaño? Sokarte, Palaton, Aristoteles, Polotino, Longinos Grezi'arretan Ederriztiari buruz ustekabeen bezela bederen mintzo ziran Kikero, Kintiliano, Ovidio, Virgilio ta Horazio Erroma'n. Oindadatxo bat katoliku-zinismenaren goresle Tazianu, Arnobio, Tertulianu, Origenes'en esku dagoke. Agustian sun-diak, berriz, betiko Ederraren argi berriaz argitu zizkigun oparo Grezi'arren eder-iritziak.

XVII'garren gizaldiak -Estetika aro edo Eder-iztiaren gizaldi- Descartes, Bataaux, Locke, Hutcheson, Wolf, Baumgarten (edefiztiaren eragille nagusi), Winckelmann, Lessing opa izan zizkion M.M. Pelayo'ren eder-goseari. Aipa ditzagun Kant, Schiller, Goethe, Herder, Hamann, Jacobi, Richter, Humbolt anaiak, Schlegel anaiak, Bürger, Novalis, Fichte, Schelling, Hegel, Rosenkraz, Weisse, Feuerbach, Vischer, Carrier, Krausse, Jungman, Herbart, Zeising, Waitz, Lotze, Max Schesler, Fehener, Wundt, Witmer, Hanalick, Schopenhauer, Franenstöttdt, Hartmann doirtate-tatik. Inglaterrako Cowper, Wordsworth, Thomas Moore, Walter Scott, Lord Byron, Percy B. Schellleg, John Keats, Hamilton, Macaulay, Carlyle, Ruskin, Spencer, Grant Allen. Franzatik Coussin, Jouffroy, Lamennais, Rictet, Carlos Leveque, Voituren, Chariguet, Tonnellé, Laprade, Ravinson, Gyau, Proudhon, Hipoloto Taine, Stendhal. Zertan jarraitu? Ez al degu naiko ezaugarri? Aztertu zitun jakitunen berri omatea naikoa degu aren

jokabide zuzenaz jabetzeko, aberzale izan zala ta ez aberzalekeriaren mendeko, adierazteko. Ala ere ba'nioke beste zerbait. Egizko Españi-maitale izaki, XIX'garren gizaldiko pilosopa ta jakitunik ezak zeero naigabeturik ageri da, "Zifiausleen Kondaira"ren VII'garren ale osoan barna, Españi-maitale egizko izaki, ta biziro pozturik txalotzen ditu Donoso Cortés eta Balmaes, gañera katoliku zintzo bai, ziran. Pi y Margal etzan oso katoliku, baiña ala ere buru argizko zala-ta ba' ditu arentzat zenbait txalo.

Beraz, au diagoket bi itzetan eateko: aberzaletasunak Españi'afen maitale egin zula, aberzalekeri itsuak atzerritakoengandik urrutiratu barik ta jakin-miak etzula, berri-zale uts, Españi'z atarikoengana eraman lenik bertakoen jakintziak ziranez-ziran xurgatu arte.

Bijoa beste ezaugarri bat atal beraren argi bide: Idazle ta jakitun arrotzekin izan zun ar- emana, liburuz ezetzik, eskutitzez ere. Adibidez izendatu genitzake Raymond Marcus'ek aipatzen ditunak. Lenen, Españi-zale Ernest Merimée, Fouché-Delbosc, Martinenche; baita ere urren, S. Meriadec, Abbé V. Verliague, Professeur Colignon, diplomate Paul Cambon. Arrotzekiko ar- emana oiek zenbaterafiki ziran adierazteko Marcus beraren itzak toki-aldatuko ditut, an bai dio Praintzi' arretiko utsa lareun eskutitzetaraño iritxi zala ta ortik kontu egifi guzira zenbat. Eskutitz oiek zettareko diran ere garbi erakusten digu, garrantzi sundi dutela esanaz, "biografi" osorako egoki zetozen arren, guziak ezin bildu tamalez Marzolino'k egindakorik ez du ifior gorde Pierre-Henry Cazac'ek ezik, naiz-ta berak arturiko guzik gorde. Argi bide ontaz gelo gabe, urrengo atalera.

II Guzirako irizpide

Nundik nora jo nezake etengabeko gai berekin dun atal oni axalekoz zirriborrolotu bat gutxi-enaz ere damaiodan? Bere ta beratzazko zombait orrialde uxatu ondoren, bete-beteko "humanista/" zala adieraztea dirudit bidezkoen lenengo, izakera orri baidarraikio M.M.P.'ren irizpide guzirakoak. Aitor dezagun, lenen, Greci ta Lazio'ko izkuntzak bere garaiko ifortxok ez bezela zekizkiala. Garbi adierazten digu au "Bibliografia hispano-latina" k batetik eta -naiz berak ez argitaratu ta ez idatzi ere- "Bibliografia greco-hispana" egiteko ainbat gai pillaturik zeukan. Zalantzi gabe esan dezaket bere erakusle Bergues de las Casas, Bordón eta Milá y Fontanals askoz ausi ta garaitu zitula naiz izkuntza-jakitez -ez, noski, izkuntz-jakitun edo filologen arauarata naiz eleder oiek beretutzez. Ontan bai atzera utzi zitula! Jakite utsari etzion eskerrik ematen, klasikuen kutsua sumatzeari, baizik. Ezzagutu bakarrik ez, beraz, Aien antzekotu, aieta-kotu nai izan zuan. Zertarako? Bere irakasle Milá y Fontanals'i buruz zionez, Grezi ta Erroma'ko eledergilleak kutsutu zioten bare ta otzantasan, batetik, eta guzirako izatea, alderdikor ez izatea, bestetik. Bare ta guzirakotasun au iñola ere ezin oraiñaldiko elederretan arkitu. Begira ontaz gañera nola aipatzen dun "Estudios y discursos de crítica histórica" liburuan irakaslea, aren omen-aldi zala-ta.

Guk gaur diokegunez, maixuagan txalotzen zun klasikuen kutsuzko "humanismu" ta guzirakotasunak M.M.P. beragan ere kokatu ziran sekonki. Berealaxe dijoazke ezaugarri batzuk, gañontzekoak urrengo atalerako gordeaz; au da, eztabaidatako jokabideaz mintzatzekoan azaltzeko, alegia.

Grezi ta Erroma'z maitemindurik ala dio, naiz-ta aiek siñisgabe izan, aien azkartasunak aintza-

tuz: "Nork ukatu, jakitez ta zintzotazunez aundi zirala? Adimen-naimenek berenez iritxi dezakete-na, zalantzik gabe, lortu zuten aiek, "Ignacio Montes de Oca"ren "Poetas bucólicos griegos" i ipiñiriko itzaurrean dio. Dakusgunez, arrigarri zaio Grezi ta Erroma'ren azkartasuna, gizagaindiko sinismenik gabe lortu al guzia berekin zutela aitortzeko. Une ontan bertan, 1880 zan, Greziaz aurreko jakintza ta kondairari ez die ajo-larik ematen. Ala ere gerora aldatu zun iritzi zu, Lain Entralgo'ren aitorrari elduz.

Noizpait esan det eta aipa dezagun areago. M.M.P.'k etzun filosofi-eraketa berririk sortu, etzun bere-bererik eta are gutxiago zegon, beñiz, beste batenera zeoro ta its-itsuan loturik. Azkenengo au bai egi dala! Lain Entralgo argiak erakusten digunez, Menendez Pelayo bere garai nastuak gogaiturik, XVI'garren gizaldi igesi ibilli zan bere gazte-aldian, jokabidez ta joeraz ordungoxeen antzekotu nairik, Berbizkunde-garaikoen kideko izan gose zan. Zer zan aien ikurritz, esate baterako? Siniskaiari lotu adimen, gañontzean zeoro aske! Joera beraren indarrez mugitzen zan Marzelino bera ere. Egundo etzun jakintz-bidea aurrez aukeratuko, gero naita -ez, burni-bide antzo, bertatik ibiltzeko. Ez du pilosofi-eraketa bereizirik eta beti bat aurrez autatuko. "Zalantzazkoetan, aukera!" zioken Agustin donea jarraituz ta biziro atsegin zitzation jakintza-eraketarik-eraketa ibiltzea, bate-tik au eta bestetik ua aukeratuz jardutea. Egi-zale bezain askatasun-zale genuen. Lenengo zatian esanera bilduz, jakintza-elkafderrian bizi nai zula, uririk gabeko izanez, ordea.

Ona beste ezaugarria: Enda-zale ageri zaigu gaztaroan. Ikus dezagun zenbateraino. Au, orde, nolaz dagokioke M.M.P.'ren guzirako irizpideari? Lenik eta gaztaroan ez dagokio atal oni, moko-z-moko-z datorkio, baizik. Alabaña, berealaxe zuzen-

du zun iritzi au. Irrialde bakoitzak, enderri ba-
koitzak ba' du bere zer berezia ta zer ori izkun-
tzatik baño ereago datorkio endatik. (Oar deza-
gun euskeraz dabizkidan bi itzez errexegi elkar-
tzen dirala "enda" ta "enda-erri", elkarrengan-
dik sortuak bailira, itzez bai, baña mamiz ez
da orrela. Ez da bata bestearen iturri ta are
gutxigo iturri bakar. Beraz, garbigo legoke "a-
rraza" ta "nazio" erabiltzea). Gure jakitunak
izkuntzaren indarrrik ez du ukatzen, baña gaiti-
kako jazkin eta nortasunaren ezaugarri besterik
ez dala, dio Irakaskintzarako erasoan 1878' ga-
rrenean. Arrazari begiratu azaltzen digu Lute-
re'ren berrikuntza: Batetik doixtar ta bestetik
arrotz, barbaru, klasikuen aurkako. "Zifausleen
Kondaira"n IV garren aleko 163' garren orrialde-
an dionez, doixtarrek berenezko duten Italia'
fen aurka joan bearrez zabaldu zan ain aguro. A-
rraza-arteko gorrotoa zuten zirikalari. Doixtaf-
enda beti burrukari, jo ta ausi, beti zatitzen.

Españi'ko sinismen'zaletasuna ta zintzotasu-
naren jatorria, nun jarriko ta, enda beraren zer
bereizian kokarazten du. Zifausle guziak edo ge-
ienak Españi'arrengandik sortu ziran arren, etzi-
ran Españi'arrenak. Seneca, Maimonides, Averroes,
Servet... zifausle ziran, baña ala ere etzuten
sinismenarekiko zintzotasunik zeoro eten, berak
bide ontatik baztertu ba ziran ere. Berealaxe
itzali ziran, ustekabean bezela sortuak izaki.

Endazalakeria dirudin arren, etzan Hitler' de-
rren antzekoa ta kideko. Ezta gutxigorik ere!
Begira. Jainkoak, kondaira eratu ta euntzean de-
rabillen tresna lenen eta nagusia omen arraza,
Marzelino'ren ustez, Lain Entralgo'k 93 orrial-
dean dionez. Ala ta guttiz ere, onerarikotan iriz-
pide zabal eta guzirako ez baña, estu ta bere-
koa dabilkila diokegu. Alabaña, berealaxe jo zun
suzenera, zabalare, dakuskegunez. Endak berekin

dakarren zer bereziaren alde sutsu mintza-ta laister, izaturik-edo, atzera jo zun. Bidezko zan azken-jokabide au, endazalekerian murgildu-ez-murgildu bai zebillen eta zalekeri orrek bi ondorio kaltegarri ematen bai die bizia. Begira, guzijainkokeri makurraren eragifnezko enderri-zalekeriari, naziozalekeriari, ta norberaren aukaramenaren kalteari, ondamendiari, bestetik. Igesteko, begira zer dion "Ciencia Española"n (II,73) "Enderri-jakintzak, España'arrak besterik ez bezela egiñik eta jakintzarako eraturik dauden uste parregarririk ez daramaki berekin, eta bakarra bai du giza-adimenak pilosopi-korapilloak inortxok askatu ta azaldu ez ditun eran guk azaldu ta askatu al izateko". Zertarako zekarren, ba, enderri-nortasuna, enderri-izakera? Jakintza-korapilloak ez dira or-emengoak, nunnai-koak, baizik, eta beti berak (maiz aipaturiko ustea du au M.M.P.'k). Gañera gizadia ere bakarra da. Eta, beraz, enderri-izakerak betiko korapilloetatik batzuk eta bere erara xetzen ditu ta iragazkitzen. Ontan ere naiz endazalekeri kutsutua dirudin lenbizitik, gerora zabalera irten.

Beste ezaugarri bat Pi y Margall'i buruz "Ziñausleen Kondaira"n dionetik dakart. Ziñauslerik gogorrenetakoa omen degu. Ziñausle izatez gañera, ez ao-gozo, ez ederzaletasun eta ez gogamentajuz ez da mintzatzen jaun au. Origenes'engandik Hegel'enganafio ez omen da gairik nagusi entan onenak ainbestekox itxuragabekeririk esan. Parragarri diteke Aristoteles'i buruz "berak ez du errurik" esatea. Zer ote diteke zeru-lur-inpernuak belauna makurtzen dioten Kristo gure Jainkotzaz ori bera esatea? Onelatsu mintzo zan Pi y Margall zeero nardatzen du, ziñausle izaki, ez orde, buru argidun zanez. Onek diona ezetsiz ta nardatuz ere, idazle bera gorai patzen bai du, nastu ta jakintzaz antzu dirudion aldi ta garai-

ari errua emanik. Ikus berak diona(1). Era be-
rean goraiatzzen du zifauslearen adimena.(2).

Urrengo ezaugarria, Pérez Galdós bere adis-
kidearekiko jokabidea. Zuzen zirudiona onartu
ta txalotu odonorengan. Oker ba'zirudion, beriz,
gaitzetsi adiskideenarengan izan arren ere. A-
uxe benetan guzirako irizpide. Eleberrigille
danez biziro goraiatzzen digu aren "Episodios
nacionales" dirala-ta. Teologu balitz-edo min-
tza zaigun Galdós bera, berriz, arrigarriri, e-
gurtzen digu "Gloria" eleberria zula-ta. Pérez
Galdós berari Jakitun-batzerrerakoan egin zion
itzaldian goraiatzzen ditu geienik aren iraba-
ziak. Balzac 'en urren eledergille artean bai
gaiz ta bai idatziz ugarien dala esenaz ekiten
dio itzaldiari

Begira zer dion, lenen, gaiari lotu aurre-
tik. Eleberrien garai berekoeri, dirudienaren
berri ematea -ta au zif-zifnez- dagokiela. Bes-
terik ez. Geroak esanbear guk ikusi gabekoa ta
gure geiegikeriak neurriratu ere. Baita gafia-
ra iritzi oni zegokionez eta egi-egiz mintza-
tu ere Pérez Galdós'eneri buruz. Txalogarri di-
rudio eleberrigillea bere irakurleekiko arreman-
netan. Irakurle ta idazle, biok batera omen
dabiltz aleberri guziak barna. Zer eleberrigi-
llearen ezaugarri oberik? Txalogarri zaito bai-
ta Galdós'en etengabeko lanzaletasuna ere. As-
mamen ugari, trebetasun burutsu ta beste doai
asko jalkitzen ditu.

Oraifartekoak adiskideari esatea ez da a-
rrigarri. Ikus dezagun, orde, bestelakoak ere
esaten dizkiola ta zer-nolako garbi, gaitera.
Lenen, adimenzalekeria egosten dio, naiz-ta bu-
rrukari ta asarrea ez izan, bai orde, gutxienez,
ere bare ta ixilpekoa. "Onela asi zan -dio- oi
zun iritzi zuzen eta jatorretik baztarreratzen".
Au goian aipaturiko itzalditik: "Zifauslearen

Kondaira"tik ar dezagun aurrerakoa. Txalozale berekoi en esanera, noski, esate baterako Balzac eta Dickens maixu argiak ez baña, De Villarmínio jarraituz ta onen antzera idatzi zun "Gloria". Parregarri azaltzen du katolikuen jokabidea... "A diskide dut Galdóz jauna, atsegia eta zuzen dalakoan nago. Nolas komprenitu dezaket, beraz, onen itsumena?" Irakurri ber-beraren itzak(VII, 486-487).

Goien aipatu itzaldian, gaztaroan gogorki epaitu zuelazkoa dakar eta ua -liburuari zegokio- nez- sinismenaren aurkako usteerik buruzko iritzia zan. "Gloria"ren gaitzespen ez baña, egillearen joera okerrarena, baizik. Irakur ditza- gun M.H.P. beraren itzak eta garbi dakuskegu ga- iari dagokion iritzitari irno eusten diola: ele- berriari bat eta egillearen joerari beste neufia erantsis. Goxo-goxo ari ba zaio ere orain, ez du bere lengo iritzirik aldatzen. Ikusi itzaldi- aren azken-aurrako orrialdean(3). Eta azkenik, joera okerretik ostera zuzenerakoa aipatuz ta biziro opa diolarik, onela bukatu itzaldia:(4)

---

(1)"...Kementsu mintzatzen da ta esan nai duna garbi adierazi. Biziro baiotsua egi-zaletasun au, onela ez bai dio ifiori ziririk sartzen. Batez ere Kreuzarren azaluskerik nastu ta illun artan. Irakurritako liburuak ulertzea etzan gutxi adimen- gaia artan. Gaffera, beretu egin zitun ikaskizunak eta gutxienez ere, ulergarriro adierazi"(Ziñaus- lean Kondaira",VII,358.

(2)"...Ez da adimen gabea, ba du errextasun eta ugaritasunik itzegiteko..."(Ziñ.Kond.VII,361 of.)

(3) "...Neronek ere nere gazte-aldiko su-garretan gogor baño gogorrago egin nien (eleberriari). Labaña Galdos'ekiko nere adiskidetasuna etzan gutxienik ere zärtatu... Nere iritzi ua ez dago eder-liburu, estetika-lisuraren; erlija-kondaira-koak, baizik. Eta au beste gabe ba dut zuribide-rik aski."

(4) "Etika-mallari dagokionez ere nani sakonagoa ageri zaio. Gañera, aldi bateko bete estoiku-kutsua leuntzeko kristautasun jatorrarer izpial ere ixurtzen ditu. Jarrai beza ontan alde-kuntza onurakor onek, idazlearen gai onak itxo egin arazten digunez. Bekie lagun Jainkoa'ren grazia gizon argi onen ekin leialeri, gizakion gerokoaren morapilloa Gurutzea'ren babesean askatze lortu dezan".

Gaztañaga'f Jexux

Donosti'ko apaizgaia

